

Katasztrófa-szociológia?

Petre Dăculescu a *Contemporanul*-ban (1383.) a természeti csapások szociológiájának alapelemeit ismertetve, ismét megfogalmazza a társadalomtudományok eléggé régi keservét, nevezetesen azt, hogy a legtöbb ember született szociológusnak képzele magát, a társadalmi problémákat illetően kevesen hajlandók beérni a laikus státusával. Bármilyen újjal jelentkezzék is a szociológia, az olvasók jelentős hányadának az érzése, hogy lényegében már rég tudott róla, neki e téren növmot nem mondhatnak, csak éppen lusta volt megfogalmazni, amit most mások leírtak. E jelenség magyarázata — Dăculescu szerint — abban rejlik, hogy a szociológiai kérdéseket nem lengi körül az a titokzatosság, mint a laikus számára a természettudományos problémákat.

A *Contemporanul* cikkírója véleményével — amelyet nem véletlenül hangoztat éppen egy új diszciplína, a „katasztrófa-szociológia“ világra jöttét jelezve — nem áll egyedül.

Péter Lengyel, a *Revue internationale des sciences sociales* főszerkesztője az UNESCO-folyóirat tavalyi utolsó számában (*Etika, intézményesültség és politika*) szintén megemlíti a profánok betolakodását, amelyet — úgymond — kivédeni talán csak nagyobb ezoterikummal lehetne. Vagy — ki tudja? — talán a szociológia állandó „fiasztatásával“, mind újabb, mind szakosodottabb tudományágak létrehozásával, hogy végül aztán már az isten se ismerje ki magát a nagy specializálódottságban...

Sok szempontból kellemetlen — írja Lengyel —, hogy a társadalomtudományok tartalma és nyelvezete néha nem eléggé ezoterikus, már ezért sem biztosíthatja művelői természetes monopóliumát szakterületükön. A nagyközönség sohasem tiltakozik a mérnökök vagy a fizikusok rejtjeles közlésmódja ellen, hiszen általánosan elismerik, hogy őket a nem szakember semmiképpen sem értheti meg. A társadalom — az egészen más ügy! E téren természetesnek tűnik, hogy a nagyközönség értesülni óhajt a specialistáktól (az igényesebbek, persze, meg tudják különböztetni a szakértelmet a jólétesültségtől...). A társadalomtudományok gondolkodói hosszú évszázadokig beérték a filozófiai-irodalmi nyelv használatával, amely bőségesen elegendő volt ahhoz, hogy kitűnően értekezzenek a velük egyenértékű személyek kis csoportjával, az elittel. Az egzakt tudományok nyelvezete csak az utóbbi évtizedekben kezdett gyökeresen különbözni a társadalomtudományokétól, s az egzakt tudományok nyelvezete és az irodalmi nyelvezet között elterülő senki földjén megrekedt társadalomtudományok kezdtek felismerni nyelvi hiányosságaikat. A jó, az irodalmi igényű stílus szinte gyanússá vált a társadalomtudományok szakmai köreiből, demagógnak vagy „tudománynépszerűsítőnek“ minősült, aki közérthetően írt. A társadalomtudósok ettől való félelmükben körülmenyeskedni kezdtek, minél szárazabb stílusban értekezni, egyre több idegen kifejezést használni... Persze, van némi igazság abban is, hogy egyre kívánatosabbá vált a terminológiai pontosság, amely ugyanakkor valamelyes védettséget is jelentett a kontárokkal szemben. Az alapos kutatásokra hivatkozó Lengyel szerint az egzakt és a természettudományok tizenhárom pontban különböznek a társadalomtudományoktól.

Az ilyen szerű érvelések azonban nem feledtethetik el, hogy nemcsak a tudományok nyelvi elkülönülésének korát éljük, hanem a tudományok együttműködése

mind újabb formáinak a kialakulását is. Meg aztán a matematikára semmiképpen sem vonatkozik az, amit az egzakt és a természettudományok viszonylatában kifejtettek. A matematika alkalmazásainak lehetőségei — úgy tűnik — korlátlanok.

A *Viitorul social*-ban olvashattuk Mircea Malița *Clíomatematica* című írását. Hogy mi a klíomatematika? Arról már az egyes szám első személyben „copyrightoló” első mondat felvilágosít: „Klíomatematikának nevezem a történelem tanulmányozásában felhasználható matematikai modellek és módszerek összességét.” Ki hitte volna, hogy Klió, a történelem műsája még ilyen kapcsolatokba is keveredhet? Az *Encyclopédie de la Pléiade*-ra utalva jegyzi meg Malița: a történelem klasszikus módszereinek 1967-ben felfektetett leltára a matematikai módszerekről még mit sem tud...

A bevezetőben idézett írásában Datculescu egyébként arra is magyarázattal szolgál, hogy miért kerülhették el a szociológia figyelmét a természeti csapások, miért tartoztak ez ideje kizárólag a természettudományok érdeklődésének körébe. Szerinte a jelenség oka többek között abban az illúzióban is keresendő, hogy a geofizikus tudása a szeizmikus mozgásokról sokkal egzaktabb, mint a katasztrófa idején megnyilvánuló emberi magatartásformákat tanulmányozó szociológusé.

A *sociology of disasters* (angolul írtuk le a természeti csapások szociológiája kifejezést, hiszen annyi más részutatási területhez hasonlóan, ez az ágazat is amerikai eredetű) nem a katasztrófák megelőzését célozza, hanem éppen a nagyon kritikus feltételek közepette döntő fontosságú, egyéni és kollektív emberi megnyilvánulások, magatartásformák tanulmányozásának, szervezhetőségének és irányíthatóságának, befolyásolhatóságának a lehetőségeit kutatja. Eközben jut el az elsődleges, az eredeti katasztrófát néha meg is haladó másodlagos szerencsétlenség, a pánik tanulmányozásáig.

A pánikjelenség más vonatkozásokban is figyelmet érdemel, s figyelemre is méltatják. A természeti csapások szociológiájával párhuzamosan foglalkozik vele a történettudomány is, nem a természeti erők, hanem az emberek kiváltotta katasztrófák összefüggésrendszerében. A *Revue d'histoire moderne et contemporaine* ez évi január—márciusi számában Fernand Gambiez tábornok, a francia hadtörténeti bizottság elnöke közli *Etudes historiques des phénomènes de panique* című tanulmányát.

Számtalan bizarr jelenség kerül felszínre az ilyen természetű kutatások során (olyasmira is például, hogy a régebbi francia szolgálati szabályzat előírta a legénység rohamra indulás előtti, kötelező vizeltetését), pedig Gambiez témája cseppet sem különködő vagy időszerűtlen, hanem nagyon is aktuális, hiszen — úgymond — a pánik csupán tömeglélektani megnyilvánulási formája a félelemnek, amely, sajnósan, nemcsak a *sociology of disasters* vagy a hadtörténet komoly problémája.

F. L.

SZCIENTISTA SÁMÁNOK? (Preuves, 1973. 14.)

Malachi Martin kíméletlenül ír a szcientizmusról, amelyet a XX. század valóságának minősít. Szerinte neves tudósok — „a filozófia és az egyházak irányvesztettségét kihazsnálva” — újabban szakismereteik tudománytalan extrapolálásával kezdenek a bölcsekedés nagymestereinek pózában tetszelegni, ami semmiképpen sem vezethet jóra.

A történelem az emberek — úgymond — örökös nyugtalanságának tanúsága: mindig arra vágytak, hogy elfogadható magyarázatokat találjanak az élet nagy misztériumaira. „Azért azt sem állítanám, hogy a neander-völgyi ember is át-

élte volna a Sartre leírta »angoisse du siècle«-t; az akkoriak élmélygése pusztán fiziológiai lehetett, hiszen mindig csak bölényhúst ehettek. Azt sem feltételezem, hogy — Jean-Paul Richterhez hasonlóan — a kőbalta feltalálója is metafizikai révületben kiáltott volna fel: »En én vagyok!« (de — valamiképpen mégiscsak Richterhez hasonlóan — a primitív ember is talán felegyenesedett akkor az ősi trágyadombon, s diadalittas kiáltást hallathatott, valószínűleg kevésbé filozofikus, de ugyanolyan indulati töltetűt). Úgy tűnik, egyvalami vitathatatlan: az ember örökké ugyanazokat a kérdéseket tette fel önmagának az életről és a halálról, a rá váró jövőről, a nappalról és az éjszakáról, gondolkodásáról és törek-